Topic 36

अदादिगण धातु - अद् भक्षणे

अदिप्रभृतिभ्यः शपः ।

लुक् स्यात् । अत्ति । अत्तः । अदन्ति । अत्सि, अत्थः, अत्थ । अद्मि, अद्वः, अद्मः ।

लिट्यन्यतरस्याम्

अदो घस्लृ वा स्याल्लिटि । जघास । उपधालोपः

शासि-वसि-घसीनां च ।

इण्कुभ्यां परस्यैषां सस्य षः स्यात् । घस्य चर्त्वम् । अक्षतुः । जक्षुः । जघसिथ । जक्षथुः । जक्ष । जघास, जघस । जक्षिव । जक्षिम । आद, आदतुः, आदुः

इडत्त्यर्तिव्ययतीनाम् ।

अद् ऋ व्येञ् एभ्यस्थलो नित्यमिट् स्यात् । आदिथ । अत्ता । अत्स्यति । अत्तु, अत्तात् । अत्ताम् । अदन्तु ।

यदि अद् ऋ या व्येञ् धातु के बाद 'थल्' आता है, तो उसका अवयव 'इट्' हो जाता है। 'आद्यन्तौ टकितौ' परिभाषा से टित् होने के कारण 'इट्' 'थल्' प्रत्यय का आद्यवयव होता है। उदाहरणार्थ 'अद्' धातु से लिट् लकार में मध्यम पुरुष-एकवचन की विवक्षा में 'सिप्' और उसके स्थान पर परस्मैपद 'थल्' होकर 'अद् थ' रूप बनता है। यहाँ 'अद्' धातु के थल् को धातु के उपदेश में अकारवान् होने से वैकल्पिक इट् प्राप्त था, किन्तु प्रकृत सूत्र से नित्य इट् होकर 'अद् इ थ' रूप बनेगा। पुनः अभ्यास-कार्य आदि होकर 'आदिथ' रूप सिद्ध होता है।

हुझल्भ्यो हेर्धिः ।

होर्झलन्तेभ्यश्च हेर्धिः स्यात् । अद्धि, अत्तात् । अत्तम् अत्त । अदानि । अदाव । अदाम ।

अदः सर्वेषाम् ।

अदः परस्यापृक्त-सार्वधातुकस्य अट् स्यात् सर्वमतेन आदत्, आत्ताम्, आदन् । आदः, आत्तम् । आत्त । आदम्, आद्व, आद्म । अद्यात् । अद्याताम् । अद्युः अद्यात् । अद्यास्ताम् अद्यासुः ।

'अद्' धातु से परे अपृक्त सार्वधातुक का अवयव 'अट्' होता है। 'अट्' में टकार इत्संज्ञक है। अतः टित् होने के कारण 'आद्यन्तौ टकितौ' परिभाषा से यह अपृक्त सार्वधातुक का आद्यवयव बनता है। उदाहरण के लिए 'अद्' धातु से लङ् लकार में प्रथमपुरुष-एकवचन की विवक्षा में तिप्, शप्-लुक् और आडागम आदि होकर 'आदत्' रूप बनता है। इस स्थिति में 'अद्' से परे होने के कारण इतश्च से अपृक्त सार्वधातुक 'त्' को 'अट्' आगम होकर आद् अत् = 'आदत्' रूप सिद्ध होता है।

लुङ्सनोर्घस्लृ ।

अदो घस्लृ स्याल्लुङि सनि च । लृदित्वादङ् । अघसत् । आत्स्यत् । ~~[illegible]~~ । ~~[illegible]~~ ।